PSYCHOLOGICKÉ ASPEKTY ZVLÁDÁNÍ ZÁTĚŽE MUŽI A ŽENAMI
Karel Paulík editor.

Předkládaná kniha se zabývá rozdíly v adaptivním chování muž ů a žen v situacích zvýšené zátě že. Vedle teoretické analýzy zkoumané problematiky p řináší výsledky čtyř relativně samostatných výzkumných sond zaměřených na (1) vliv maskulinity a feminity na copingové strategie; (2) zvládání zátěže spojené s výkonem profese a vysokoškolským studiem; (3) zvládání zátěže spojené se ztrátou zaměstnání; (4) uplatnění spirituality ve zvládání zátěže. Obsah textu je rozvržen do dvou hlavních částí, které se dále rozčleňují do kapitol.
První část ZÁTĚŽ, STRES , ADAPTACE (autor: Karel Paulík) je rozdělena na pět kapitol s názvy:
Druhy zátěže, Pojetí adaptace, Předpoklady zvládání zátěže, Copingové strategie a Odolnost. Tato část přináší teoretickou analýzu zkoumané problematiky včetně vymezení základních pojmů a shrnutí podstatných dosažených výsledků výzkumu. Rozlišuje se zde adaptace jako obecnější obsahově širší pojem vztahující se ke zvládání zátěže jako takové a coping jako zvládání náročných č i stresových situací. V rámci adaptace se uplat ňují aktivní i pasivní pro-cesy (akomodace, asimilace) a její dů sledky pro jedince nemusí být vždy pozitivní. Coping v podstatě směřuje k pozitivnímu výsledku, jímž je zvládnutí problémů spojených s danými situacemi. Dvojice termín ů adaptace – coping v zásadě koresponduje s rozlišením zátě že a stresu v systémovém pojetí, kde je stres považován za zvláštní případ zátěže neoptimální (přetěžující nebo nevyužívající adaptační kapacitu jedince) vzhledem k možnostem jedince. V kapitole je dále vě nována pozornost teoretickému pojetí adaptačního procesu a jeho činitelů, problematice copingových strategií a jejich druhů a multidimenzionálnímu pojmu odolnosti.
Druhá hlavní část této publikace nese název MUŽI, ŽENY A COPING, na jejím zpracování se podílejí čtyři autoři. První kapitola Základní konceptuální otázky a vztahový rámec (autor: Karel Paulík) přináší rámcovou analýzu příslušného pojmového aparátu uplatňovaného v odborném psychologickém bádání v této oblasti a přehled dosavadních výsledků výzkumu realizovaných autory v rámci příslušného grantového projektu. Vytváření konceptuálního rámce se orientuje zejména na pojmy charakterizující adaptační proces v interakci osobnosti s prostředím za daných okolností, jeho vnější a vnitřní podmínky, s přihlédnutím k rodovým zvláštnostem. Otázkou je, zda jsou rozdíly v chování žen a mužů v celé řadě zátěžových situací reálné a zásadní, a nejsou založeny spíše na předsudcích, zkreslených stereotypech a ne zcela opodstatněných generalizacích.
Druhá kapitola s názvem Vliv maskulinity a feminity na copingové strategie (autor: Anna Schneiderová) je zaměřena na sledování působení dispozičních charakteristik maskuliny, feminity a androgynie v zátěžových situacích. Maskulinita je charakterizována spíše instrumentálními osobnostními rysy (asertivita, ambicióznost, dominance), feminita je charakterizována expresivními osobnostními rysy (vřelost, jemnost). Androgynie v sobě zahrnuje a kombinuje maskulinní i feminní kvality. Androgynní jsou jedinci (bez rozdílu pohlaví) situačně adaptabilnější, flexibilnější. Androgynie, jako relativně optimální osobnostní konstrukt představující společensky přijatelné vlastnosti a chování, se projevuje efektivním zvládáním zátěžových situací a adaptivními reakcemi v závislosti na situaci. Výzkum zjiš ťoval, zda a jak maskulinita a feminita ovlivňují volbu copingových strategií bez rozdílu pohlaví a nakolik se do volby strategií zvládání zátěže promítá dispoziční optimismus, věk a délka praxe.
Třetí kapitola Zvládání zátěže spojené s výkonem profese a vysokoškolským studiem (autor: Karel Paulík) se zabývá analýzou stresu v práci učitelů, nepedagogických zaměstnanců a vysokoškolských student ů a přináší výsledky empirické výzkumné sondy zabývající se sexuálními diferencemi v percepci zátěže a ve volbě copingových strategií. Podíl stresovaných

zaměstnanců a studentů v rozmezí 10–36 % a jejich hodnocení pracovní/studijní zátěže jako vyšší než zátěže života vůbec, svědčí o tom, že pro řadu z nich je zátěž spojená s prací a studiem nezanedbatelná. Hodnocení zátěže ovlivňují do určité míry i osobnostní vlastnosti jako SOC, hardiness, neuroticismus atd. Mezi muži a ženami se projevily některé rozdíly ve volbě copingových strategií i v jejich ovlivnění věkem a proměnnými z okruhu př edpokladů ke zvládání zátě že (zejména SOC).

Čtvrtá kapitola Zvládání zátěže spojené se ztrátou zaměstnání (autor: Petr Saforek) vychází z předpokladu, že význam (hodnota) zaměstnání byl a je společensky jinak konstruován pro muže a ženy. Přináší výsledky empirického výzkumu zaměřeného na vnímání ztráty zaměstnání jako zátěže a volbu copingových strategiích. Výsledky poukazují na to, že mezi muži a ženami i mezi jednotlivými typy genderových rolí existují shody i signifikantní rozdíly v subjektivním hodnocení a prožívání této situace, ve způsobech jejího zvládání a v emocionální a behaviorální reakci na tuto zátěž. Rozdílnost vnímání zátěže vzniklé v důsledku ztráty zaměstnání i volba copingových strategií jsou rovněž významně ovlivňovány vnějšími zátě žovými vlivy – novostí výskytu zátěžové situace (první, resp. opakovaná ztráta zaměstnání) a délkou jejího působení (délce nezaměstnanosti).

Pátá kapitola Zvládání zátěže a spiritualita (autorka: Alina Cogiel) se věnuje otázkám copingových odpovědí, včetně těch, v nichž je přítomná spirituální dimenze s náboženským i nenáboženským obsahem. Východiskem orientujícím výzkumné kroky je předpoklad, že v náročných životních situacích spiritualita slouží jako zdroj síly, pomáhající překonávat obtíže. Součástí kapitoly je provedená konceptualizace spirituálního copingu na základě teoretické analýzy. Konstrukt spirituálního copingu je v práci představen v multidimenzionálním, dynamickém, multivalentním a transakč n ě uspořádaném rámci vztahů řady dalších procesů a jevů . Výsledky prezentovaného výzkumu přinášejí do českého odborného písemnictví nové poznatky, které mohou být přeneseny i do aplikační roviny, například do oblasti poradenství či psychoterapie.